

**DE TOEKOMST
GERICHTE WIJK**

Tool Van grof naar fijn specificeren

*Functioneel Specificeren van
Kwaliteit van
Openbare Ruimte in de Wijk*

Guus Pieters

Januari 2025

1. Welk probleem willen we met deze tool oplossen?

Gemeenten kunnen al heel veel kunnen vastleggen en “regelen” over klimaat-adaptief, circulair en omgevingsbewust bouwen en inrichten van wijken. In de praktijk gebeurt dat echter maar in beperkte mate.

Een belangrijke constatering is dat toekomstbestendig en klimaatadaptief bouwen op dit moment nog een relatief kleine rol speelt bij locatiekeuzes, bestemmen en het inrichten van ruimtelijke plannen van wijken. De aandacht neemt onmiskenbaar toe, maar het is nog geen nieuw normaal.

Hiervoor zijn verschillende oorzaken aan te wijzen.

- Om te beginnen is er onbekendheid over de mogelijkheden van decentrale regelgeving bij toekomstbestendig en klimaatadaptief bouwen (onbekend maakt onbemind).
- Ook is bij de betrokken medewerkers en organisaties het gevoel van urgentie en de beschikbare capaciteit niet altijd voldoende aanwezig.
- De borging van het thema toekomstbestendigheid en klimaatadaptatie in organisaties en in de gehanteerde werkwijze en procedures is nog onvoldoende. Dat geldt bijvoorbeeld voor de doorwerking van bijvoorbeeld het thema hittestress in technische normen en praktijkrichtlijnen, en in leidraden inrichting openbare ruimte, de werkwijze voor de meeste beheerders. Maar ook voor de doorwerking in inkopen en aanbesteden.

De overheid kan de gewenste kwaliteiten van de fysieke leefomgeving in steden en wijken (of onderdelen daarvan) concreter maken door die ook stevig beleidsmatig, organisatorisch, juridisch, technisch en financieel vast te leggen. Daarmee kunnen ook andere ketenpartijen worden ‘gebonden’ om mee te werken aan de realisatie van het beleid.

De overheid kan in ‘Programma’s voor Herontwikkeling van Wijken’ concrete maatregelen opnemen die leiden tot de vastgelegde en gewenste kwaliteit van een onderdeel van de fysieke leefomgeving, een aspect of een gebied. Deze programma's dienen dan ter uitwerking van het beleid uit de visie.

2. Kwaliteit in Balans-methode¹ als referentie voor wijken

De Kwaliteit in Balans-methode (KiB) van Aedes biedt een gestructureerde aanpak om vastgoedkwaliteit functioneel te specificeren en meetbaar te maken. Deze methode kan ook nuttig zijn voor gemeentelijke opdrachtgevers bij de herinrichting van naoorlogse wijken. In hun praktijk ontbreekt het nog aan een

¹ [Wat is Kwaliteit in Balans en hoe gebruik je het?](#)

praktijkgerichte standaard manier van werken om thema's, kwaliteitsuitgangspunten, prestatie-eisen en normen functioneel te specificeren en kwaliteit meetbaar te maken.

De KiB methode is zijn opzet geschikt als kwaliteitsaanpak voor een toekomstbestendige leefomgeving (TBL) van wijken waarbij aanvullende eisen worden gesteld aan milieu en sociale impact (ten opzichte van basiskwaliteit zoals beschreven in leidraad Inrichting Openbare Ruimte).

Vaak ontbreekt het nog bij gebieds- en wijkprojecten aan een methode om de kwaliteit van de leefomgeving van de wijk functioneel te specificeren en deze kwaliteit meetbaar te maken.

De KiB-methode is ontwikkeld omdat er geen goede meetmethode bestond die een-op-een te gebruiken was voor onderhoud. Dit betekende dat er meerdere methodes gebruikt moesten worden. Onhandig, onoverzichtelijk en ook nog eens foutgevoelig.

KiB is daarom ook het uitgangspunt voor kwaliteit binnen een resultaatgerichte samenwerking. Door het gebruik van 7 thema's blijft de lijst met KiB-normen – waarin in totaal 272 normen staan – overzichtelijk en kun je als bedrijf ook zelf bepalen welke onderdelen het belangrijkst zijn en welke KPI's je per thema wilt opnemen.

In dit kennisdocument hebben we KiB methode 'omgekat' naar een opzet die onder meer beleidsmedewerkers, stedenbouwkundigen, projectleiders kunnen gebruiken bij het waardegedreven ontwerpen van wijken. Deze opzet noemen we hierna de Toekomstgerichte-Wijk-Kwaliteit-methode.

3. Toepassing op de herinrichting van naoorlogse wijken

Bij de herinrichting van voor- en naoorlogse wijken, tuindorpen of bloemkoolwijken² kan een vergelijkbare set van thema's worden als volgt worden ontworpen en toegepast:

² Kijk voor wijktypologieën op <https://www.klimaat-effectatlas.nl/nl/buurtdashboard?undefined=>

Kapitalen ³	Kwaliteitsthema's (functies)	Kwaliteitsvelden (functievelden)
2,3	Veiligheid	Constructieve veiligheid Brandveiligheid Inbraakveiligheid Verkeersveiligheid
1, 2	Energie	Energieprestaties Functionaliteit
2	Duurzaamheid en circulariteit	Materialen Hergebruik Levensduur
3, 6	Gezondheid en Leefbaarheid	Luchtkwaliteit (groen) Wateroverlast Geluid Visueel comfort Thermisch comfort (klimaat)
1, 2, 4	Toekomstwaarde	Flexibiliteit Kennis en data
5	Wonen en voorzieningen	Gebruikskwaliteit Ontmoeting Gezonde leefstijl Sociale cohesie
2	Mobiliteit	Verkeer Bereikbaarheid Parkeren en voorzieningen Laadpalen
1	Businesscase	Financieel model Integrale kosten /baten Betaalbaarheid

Door deze thema's *van grof naar fijn* te specificeren, kunnen gemeentelijke opdrachtgevers een gedetailleerd en effectief plan ontwikkelen voor de herinrichting van bestaande voor- en naoorlogse wijken. Dit zorgt ervoor dat de kwaliteit van de wijk na herontwikkeling optimaal is en voldoet aan de gestelde eisen en uitgangspunten.

4. Stappenplan voor toepassing van deze methode in eigen praktijk

Je kunt de Toekomstgerichte-Wijk-Kwaliteit-methode toepassen door de volgende stappen te volgen:

³ <https://platformwow.nl/media/35imo55r/presentatie-de-oude-dame-en-toepassing-van-het-waardewiel-2.pdf>

A. Identificeer de thema's

Begin met het identificeren van de relevante thema's (bijvoorbeeld Veiligheid, Gezondheid, Energie, Gebruikskwaliteit, Duurzaamheid, Toekomstwaarde, Water, Verkeer en Mobiliteit) voor jouw project.

B. Stel uitgangspunten en prestatie-eisen vast

Voor elk thema bepaal je de uitgangspunten en prestatie-eisen. Dit kan variëren van algemene richtlijnen tot specifieke meetbare criteria. Bijvoorbeeld, voor het thema Wateroverlast kun je eisen stellen aan waterinfiltratie, waterafvoer en waterberging.

C. Werk van grof naar fijn

Begin met brede, algemene (kwaliteit)uitgangspunten en werk deze in de loop van het project steeds verder uit naar gedetailleerde specificaties. In de initiatieffase kun je bijvoorbeeld algemene doelen stellen, terwijl je in de planuitwerkingsfase specifieke materialen en technieken kiest.

D. Betrek stakeholders

Zorg ervoor dat alle relevante stakeholders, zoals bewoners, gemeentelijke afdelingen en externe experts, betrokken zijn bij het proces. Dit helpt om draagvlak te creëren en zorgt ervoor dat alle belangen worden meegenomen.

E. Monitor en evalueer

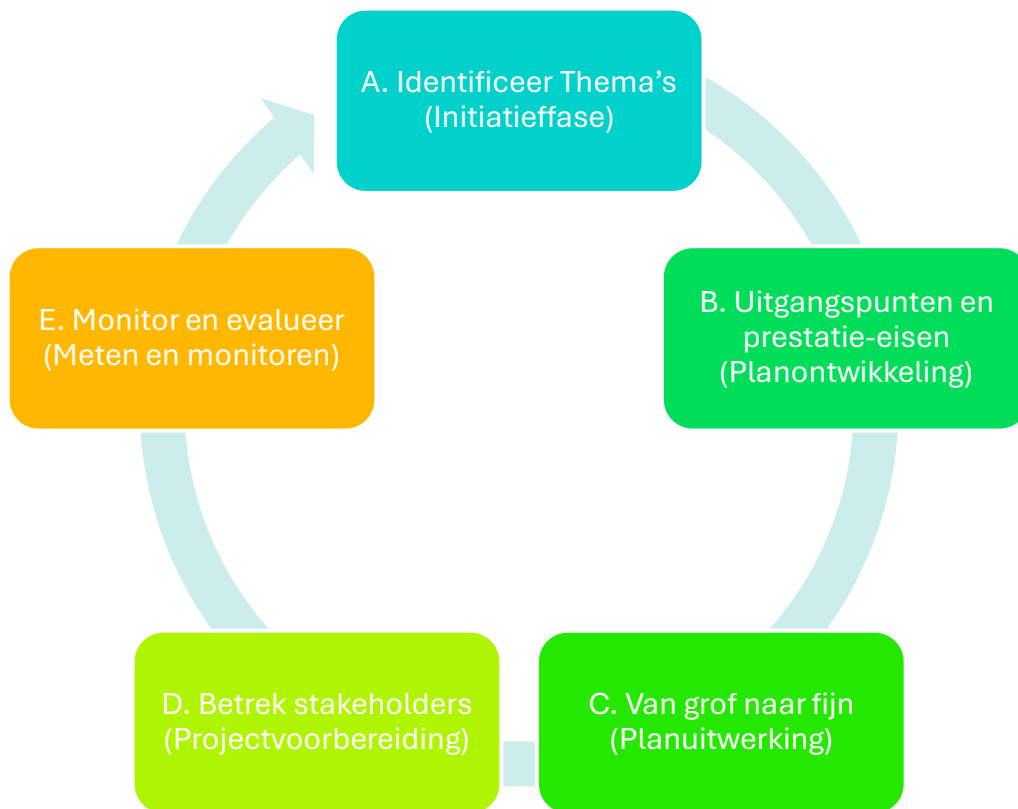
Tijdens en na de uitvoering van het project is het belangrijk om de voortgang te monitoren en te evalueren of de gestelde prestatie-eisen worden behaald. Pas indien nodig de plannen aan om de gewenste kwaliteit te waarborgen.

Voorbeeldtoepassing voor projectuitwerking van een bestaande wijk

Thema: Veiligheid

- **Initiatieffase:** Bepaal algemene veiligheidsdoelen, zoals het verbeteren van de sociale veiligheid en het verminderen van verkeersrisico's.
- **Planontwikkeling:** Ontwerp veilige looproutes en fietspaden, en plan de plaatsing van straatverlichting.
- **Planuitwerking:** Kies specifieke materialen voor trottoirs en verlichting die bijdragen aan de veiligheid.
- **Projectvoorbereiding:** Stel gedetailleerde technische specificaties op voor de uitvoering van de veiligheidsmaatregelen.
- **Metten en monitoren:** Controleer of de specificaties ook zijn opgenomen in bijvoorbeeld het contract en buiten worden toegepast.

Zie bijlage voor meer toepassingen van de Toekomstgerichte-Wijk-Kwaliteit-methode

Door deze gestructureerde aanpak te volgen, kun je de Toekomstgerichte-Wijk-Kwaliteit-methode effectief toepassen op de herinrichting van voor- of naoorlogse wijken en zorgen voor een duurzame en kwalitatief hoogwaardige leefomgeving.

Opdrachtgevers kunnen binnen de methode om de Toekomstgerichte-Wijk-Kwaliteit zelf kiezen welke kwaliteitsthema's en -velden ze 'aanzetten' of niet. Dit hangt mede af van het feit of een opdrachtgever beleid heeft ontwikkeld op een desbetreffend thema of veld. Denk daarbij bijvoorbeeld aan constructieve veiligheid binnen het thema veiligheid en toegankelijkheid van straten en groen in de wijk binnen het thema gebruikskwaliteit.

Bij de inzet op assetmanagementniveau (fase 0) kan een opdrachtgever de methode gebruiken voor het vastleggen van de wijkkwaliteit voor de gehele of delen van de stedelijke portefeuille. Dit wordt dan vaak de 'referentiekwaliteit' genoemd. De referentiekwaliteit kan bijvoorbeeld worden gedifferentieerd naar 'blauw, grijs of groen' en of wijktypen. Dit beleid is voor het asset-, stadsontwikkeling- en BOR-management het kader waarbinnen zij complex of projectgericht kunnen specificeren.

Voor elke managementrol is het de uitdaging om verstandig om te gaan met het stellen van uitgangspunten en eisen. De mate van uitwerking en detail neemt toe per procesfase I initiatieffase, II planontwikkeling, III planuitwerking, IV projectvoorbereiding en V Meten en monitoren.

Op de website van Toekomstgerichte Wijk⁴ staat een sjabloon van de Toekomstgericht-Wijk-Kwaliteit matrix voor het gezamenlijk specificeren van de thema's en kwaliteiten van de eigen wijk.

5. Geef de markt ruimte door functioneel uit te vragen

Gemeentelijke opdrachtgevers doen steeds vaker vroegtijdig een beroep op de specifieke kennis van marktpartijen voor de realisatie van hun werk in wijk, infrastructuur en openbare ruimte. Ze maken dan geen gedetailleerd bestek voordat ze de markt op gaan. Ze doen een functionele uitvraag en betrekken marktpartijen eerder bij de voorbereiding. Het effect is een betere aansluiting van ontwerp en realisatie.

Vroegtijdig betrekken van marktpartijen is noodzaak. Er worden meer eisen aan de inrichting van wijken gesteld. Denk niet alleen aan de inpassing van duurzame energie of klimaatadaptatie maar ook veiligheid en sociale cohesie. Daar komen meer technische en niet-technische normen bij kijken. Ook de rol van circulariteit neemt komende jaren een vlucht. Zowel in het eindproduct als in het proces. Denk aan reduce, re-use en recycle en meer concreet de toepassing van 'tweede leven producten'. De beschikbaarheid van (bestaande) producten maakt het nodig om in het ontwerp met alle partners te kunnen schakelen.

Het aantoonbaar maken van prestaties wordt belangrijker, zowel in de realisatie als in de gebruik- en onderhoudsfase. Steeds meer prestaties expliciet aantoonbaar moeten voor de verschillende eisen van bijvoorbeeld de milieuprestatie van infra- en openbare ruimte werken. Dit betekent dat kwaliteitsborging, 'prestatiebewijs' en 'bouwdoossier' een bepalendere rol zullen gaan spelen.

Inbreng van de kennis van de aanbieders verminderen de projectrisico's en helpt bij aantoonbaar maken van de prestaties van de ingrepen in de wijken.

Het functioneel uitvragen is momenteel in de gemeentelijke inframarkt nog meer uitzondering dan regel. Toch willen opdrachtgevers kennis in de markt benutten. Alleen al om risico's en faalkosten te beperken is vroegtijdige betrokkenheid van marktpartijen een noodzaak. Dat kan door van elk project een bouwteam te maken. Het ligt eerder voor de hand dat er meerdere vormen van uitvraag zullen ontstaan, die vroege betrokkenheid mogelijk maken en aanbieders prikkelen om hun kennis in te brengen. Afhankelijk van de aard en omvang van de wijkopgave.

Het marktmechanisme van vraag/aanbod zal een wisselwerking worden van (functioneel) gespecificeerde behoeften en prioriteiten van de opdrachtgever en oplossingen uit de markt met de meest toegevoegde waarde. Dit vraagt om een andere interactie tussen vraag en aanbod in de ontwerp- en realisatiefase.

⁴ Kijk voor het sjabloon van de matrix Toekomstgerichte-Wijk-Kwaliteit op www.toekomstgerichtewijk.nl

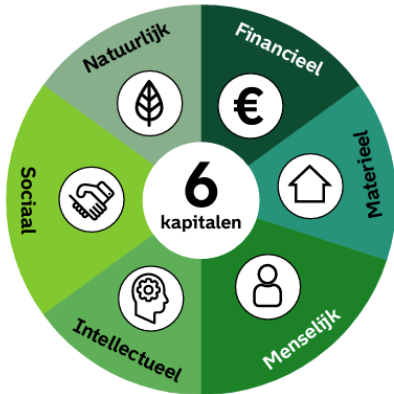
Functioneel uitvragen verlangt een vorm van 'open' ontwerpen, waarbij de opdrachtgever, stedenbouwkundig en andere adviseur een onderlegger creëren, om in samenspel met de markt oplossingen in te passen. Hittestress, bodem en water(overlast), groen en biodiversiteit, energie: van grof naar fijn verkennen en engineeren ze een oplossing. Voor de dialoog geven de opdrachtgever en zijn adviseurs eisen en wensen mee als kaders. Maar zij laten veel ruimte voor inbreng van de eigen oplossingen van marktpartijen, zeker als deze een optimale prijs/prestatie leveren. De totaaloplossing moet aan alle prestatie-eisen voldoen: constructief, veilig, gezond, duurzaam, beeldkwaliteit, onderhoudskosten, klantverwachtingen. Alle geleverde prestaties moeten worden onderbouwd!

Bijlagen:

1. Toelichting Rotterdamse Model Zes (6) Kapitalen
2. Voorbeeld specificatie Kwaliteitsuitgangspunten en Kwaliteitsvelden van Toekomstgerichte Wijk
3. Toelichting Van Grof naar Fijn Specificeren
4. Voorbeeld van oplossingsrichtingen (interventies) voor het vastleggen en 'regelen' van kwaliteit van openbare ruimte van een wijk met omgeving en stakeholders
5. Voorbeeld van een 'Ontwikkel-Agenda' voor het projectteam van een project zoals de verduurzaming van een na-oorlogse wijk.

Bijlage 1

Toelichting Rotterdams waardegedreven aanpak Zes (6) Kapitalen

6 kapitalen als 'kapstok'

Het maatschappelijk waardenmodel voor assetmanagement in Rotterdam is geïnspireerd door het 6-kapitalen-model¹. Dit model wordt internationaal gebruikt door bedrijven om zichtbaar te maken op welke manier ze waarde toevoegen aan 'de wereld'.

De 6 kapitalen zijn goed bruikbaar als kapstok voor het beheer van de openbare ruimte. Alle belangen kunnen op een logische manier aan deze kapitalen worden opgehangen. Wij hebben ons hierbij graag laten inspireren door ontwikkelingen in het internationale assetmanagement!

De 6 kapitalen

- **financieel kapitaal:** dit kapitaal gaat over economische waarde, financiën en betaalbaarheid
- **materieel kapitaal:** hiermee wordt al het geproduceerde of door de mens gemaakte kapitaal bedoeld, denk aan onze assets in de openbare ruimte en hun kwaliteit
- **menselijk kapitaal** gaat over belangrijke individuele waarden: veiligheid, geluk, gezondheid en talentontwikkeling
- **intellectueel kapitaal** draait om de vraag hoe de gemeente Rotterdam bijdraagt aan kennis en kennisvermeerdering, denk in dit verband aan data, innovatie en intellectueel eigendom
- **sociaal kapitaal:** dit kapitaal gaat over de relatie tussen overheid en inwoners, maar ook over de relaties en netwerken tussen bewoners onderling
- **natuurlijk kapitaal:** hierin staat 'de wereld' centraal, denk aan waarden als milieuvriendelijkheid en duurzaamheid

De 6 kapitalen

1. financieel kapitaal: dit kapitaal gaat over economische waarde, financiën en betaalbaarheid
2. materieel kapitaal: hiermee wordt al het geproduceerde of door de mens gemaakte kapitaal bedoeld, denk aan onze assets in de openbare ruimte en hun kwaliteit
3. menselijk kapitaal gaat over belangrijke individuele waarden: veiligheid, geluk, gezondheid en talentontwikkeling
4. intellectueel kapitaal draait om de vraag hoe de gemeente Rotterdam bijdraagt aan kennis en kennisvermeerdering, denk in dit verband aan data, innovatie en intellectueel eigendom
5. sociaal kapitaal: dit kapitaal gaat over de relatie tussen overheid en inwoners, maar ook over de relaties en netwerken tussen bewoners onderling
6. natuurlijk kapitaal: hierin staat 'de wereld' centraal, denk aan waarden als milieuvriendelijkheid en duurzaamheid

Bron: Gemeente Rotterdam, Aan de slag met waarde!

Bijlage 2

Van grof naar fijn specificeren van de Kwaliteit in een Toekomstgerichte Wijk

Referentiekwaliteit Toekomstgerichte Wijk	Referentiekwaliteit Portefeuille Assets Fysieke Leefomgeving • Integraal kwaliteitsbeleid voor gehele Fysieke leefomgeving (OR) • Bijvoorbeeld beperkt aantal kwaliteitsprofielen (of wijktypologieën) waaruit portefeuille en assetmanagement kunnen kiezen • Elk kwaliteitsprofiel is gekoppeld aan een globale functionele beschrijving van de wijk-kwaliteit, eventueel aangevuld met beeldkwaliteit en een set met default (LIOR) prestatie eisen of vergelijkbaar •
Functioneel specificeren	Kwaliteitsuitgangspunten • Kwaliteitsomschrijving op basis van zeven (7) functie(thema's): veiligheid, gezondheid, energie, duurzaamheid en circulariteit, toekomstwaarde, wonen en voorzieningen, mobiliteit, eventueel aangevuld met thema 8: financieel model Themavelden (sub)thema's per functiethema) • Een nadere uitwerking van de thema's Functionele omschrijving • Een beschrijving van de prestatie die het product of de dienst moet leveren Functioneel uitgangspunt • Een beschrijving van het niveau van de prestatie die het product of dienst moet leveren Massastudie of schetsontwerp (SO) • Wanneer van toepassing hoofdstructuur wijk, hoofdvorm en omvang bouwmassa (bijvoorbeeld straat, riool en groen) in samenhang met stedenbouwkundige situatie
Prestatie eisen Default	Default prestatie-eis (basis of referentie kwaliteit) • Een beschrijving van de prestatie die het product of de dienst moet leveren op basis van een meetbare (maten of getallen) omschrijving in relatie tot de kwaliteitsuitgangspunten Voorlopig ontwerp (VO) • Wanneer van toepassing ruimtelijke en functionele structuur wijk en straat, hoofdindeling, constructieve opzet bovengrondse en/of ondergrondse infrastructuur en ruimtelijke / stedenbouwkundige / architectonische verschijningsvorm
Prestatie-eisen Project specifiek	Prestatie-eisen Project specifiek • De generiek prestatie-eisen worden wanneer gewenst of noodzakelijk 'gefinetuned' naar project specifieke haalbaarheid Definitief Ontwerp (DO) • Wanneer van toepassing volledig en gedetailleerd beeld van project, het ruimtelijke concept en technische haalbaarheid
Technische specificatie	Technische specificatie • Omschrijving van de uit te voeren maatregelen en materialen, al dan niet met een beschrijving van de kwaliteit Bestek- en Werktekeningen

	• Wanneer van toepassing technische uitwerking DO voor o.a. indienen van vergunningen en bouwvoorbereiding
--	--

Bron: vraagspecificatie per rol en fase (Leidraad RGS, 2021)

Bijlage 3

Voorbeeld Specificatie van Kwaliteitsthema's en Kwaliteitsvelden van een Toekomstgerichte wijk

1. Veiligheid:

- **Constructieve veiligheid:** Zorg voor stabiele en veilige infrastructuur, zoals trottoirs en wegen.
- **Brandveiligheid:** Plaats brandveilige materialen en zorg voor voldoende blusvoorzieningen.
- **Inbraakveiligheid:** Verbeter de verlichting en zichtbaarheid in openbare ruimtes om de sociale veiligheid te verhogen.
- **Verkeersveiligheid:** Zorg voor verkeersmaatregelen voor het voorkomen van ongevallen op die plekken waar de risico's het grootst zijn.

2. Gezondheid:

- **Luchtkwaliteit:** Plant bomen en groen om de luchtkwaliteit te verbeteren (groen).
- **Wateroverlast:** Zorg voor goede afwatering en riolering om vochtproblemen te voorkomen.
- **Geluid:** Gebruik geluidswerende materialen bij de aanleg van wegen en speelplaatsen.
- **Visueel comfort:** Creëer aantrekkelijke en goed verlichte openbare ruimtes.
- **Thermisch comfort:** Zorg voor schaduwrijke plekken en waterpartijen om hittestress te verminderen (klimaat).
- **Groen en Klimaat:** zie luchtkwaliteit en thermisch comfort.

3. Energie:

- **Energieprestaties:** Installeer energiezuinige straatverlichting en overweeg het gebruik van zonnepanelen op openbare gebouwen.
- **Functionaliteit:** Ontwerp openbare ruimtes die multifunctioneel zijn en voldoen aan de behoeften van verschillende gebruikersgroepen.

4. Duurzaamheid en Circulariteit:

- **Materialen:** Gebruik duurzame en onderhoudsarme materialen voor bestrating en straatmeubilair.
- **Hergebruik:** Hergebruik (vrijkomende) materialen (bestrating, groen, speeltoestellen, fietsparkeervoorzieningen, verlichting)
- **Levensduur:** Kies voor circulaire oplossingen die lang meegaan en weinig onderhoud vereisen.

5. Toekomstwaarde:

- **Flexibiliteit:** Ontwerp de infrastructuur zodanig dat deze eenvoudig kan worden aangepast aan toekomstige behoeften en ontwikkelingen.

6. Wonen en voorzieningen:

- **Gebruikskwaliteit:** Stimuleer toegankelijkheid, uniformiteit, onderhoudsvriendelijkheid van voorzieningen.
- **Ontmoeting:** Creëer ontmoetingsplekken en speelvoorzieningen om de sociale cohesie te bevorderen.
- **Gezonde leefstijl:** Creëer voorzieningen om individueel en collectief bewegen te stimuleren.
- **Sociale cohesie:** Stimuleer buurtinitiatieven en participatie van bewoners bij de herinrichting.

7. Mobiliteit:

- **Verkeer:** Geef voorrang aan voetganger en fietser. Beperk het aantal verkeersbewegingen en stimuleer eenrichtingsverkeer
- **Bereikbaarheid:** Ontwerp de bereikbaarheid van de wijk zodanig dat de overlast voor bewoners en ondernemers zo klein mogelijk wordt gehouden.
- **Parkeren en voorzieningen:** zorg voor parkeervoorzieningen voor minder valide mensen, het laden en lossen van bezorgdiensten.
- **Laadpalen:** Creëer voorzieningen voor het opladen van elektrische voertuigen.

8. Businesscase

- **Financieel model:** Creëer wederzijds aantrekkelijke uitgangspunten over economische waarde, financiën en betaalbaarheid van maatregelen en het beheer, onderhoud en exploitatie van de wijk.
- **Integrale kosten / baten:** maak gebruik van een integraal kosten-batenmodel voor het in-kaart-brengen, afwegen en besluiten over de kwaliteiten van de wijk.
- **Betaalbaarheid:** creëer met uitvoerende partijen en stakeholders de investerings- en exploitatieruimte voor de kwaliteiten van de wijk.

Bijlage 4

Wijktypologiën⁵

Er zijn verschillende wijktypologiën in Nederland, elk met unieke kenmerken en structuren. Dit zijn enkele van de meest voorkomende typen:

1. **Historische binnenstad:** Deze wijken hebben vaak smalle straten en oude gebouwen, meestal uit de periode vóór de 19e eeuw.
2. **Stedelijk bouwblok:** Kenmerkend voor de late 19e en vroege 20e eeuw, met gesloten bouwblokken en hoge bebouwingsdichtheid.
3. **Volkswijk:** Gebouwd in de eerste helft van de 20e eeuw, vaak met rijtjeshuizen en beperkte groene ruimtes.
4. **Tuindorp:** Wijken uit de jaren '20 en '30, met veel groen en ruime opzet.
5. **Vooroorlogse woonwijk:** Gebouwd tussen 1900 en 1940, met een mix van rijtjeshuizen en vrijstaande woningen.
6. **Naoorlogse woonwijk:** Wijken uit de jaren '50 en '60, met veel groen en ruime straten.
7. **Tuinstad laagbouw:** Gebouwd in de jaren '60 en '70, met veel groen en laagbouw.
8. **Tuinstad hoogbouw:** Ook uit de jaren '60 en '70, maar met meer hoogbouw.
9. **Hoogbouw:** Wijken met veel flats en appartementen, vaak uit de jaren '70 en '80.
10. **Bloemkoolwijk:** Wijken uit de jaren '70 en '80, met kronkelige straten en veel groen.
11. **Vinex-wijk:** Grootschalige nieuwbouwwijken uit de jaren '90 en 2000, met een mix van woningtypen.
12. **Villawijk:** Wijken met vrijstaande villa's, vaak in het groen gelegen.
13. **Bedrijventerrein:** Gebieden met voornamelijk commerciële en industriële bebouwing.
14. **Vernieuwd:** Wijken die recentelijk zijn gerenoveerd of herontwikkeld.

⁵ <https://www.klimaat-effectatlas.nl/nl/wijktypologie>;
https://journals.open.tudelft.nl/abe/article/view/1359/pdf_kleerekoper

Bijlage 4

Oplossingsrichtingen voor het vastleggen en 'regelen' van kwaliteit van openbare ruimte van een wijk met omgeving en stakeholders:

- **Informeren:** het bieden van informatie over bijvoorbeeld de risico's van wateroverlast, droogte, hittestress en overstromingen (zoals de stresstest, de risicodialoog en het waterrisicodiagram van de Citydeal Klimaatadaptatie) versterkt de bewustwording over deze problemen en kan ertoe leiden dat deze aspecten beter worden meegenomen in de afweging van belangen bij gebiedsontwikkeling of stedelijke herinrichting;
- **Kennis delen:** met cursussen, praktijkdagen, een toolbox en het ontsluiten van "best practices" kan het toepassen van de juridische mogelijkheden van het huidige en nieuwe stelsel worden bevorderd;
- **Lokale en Regionale afspraken:** regionale of landelijke afspraken om klimaatadaptatie te laten doorwerken in omgevingsvisies, programma's, omgevingsplannen en waterschapsverordeningen kunnen ervoor zorgen dat deze instrumenten goed worden ingezet om te zorgen dat het belang van klimaatadaptatie niet meer ondergeschikt wordt gemaakt aan financiële of andere overwegingen;
- **Normalisatie en standaardisatie:** normen of praktijkrichtlijnen beschrijven wat goede uitgangspunten en ontwerpeisen zijn om te hanteren bij het bouwen of inrichten van gronden en hebben een sterk sturende werking, zeker als de toepassing ervan met regels wordt afgedwongen;
- **Rijk- en Provinciale instructieregels:** instructieregels van de provincie kunnen er voor zorgen dat mobiliteit, energie, klimaatadaptatie, circulariteit en duurzaamheid worden meegenomen bij het opstellen of wijzigen van een stedenbouwkundig plan, omgevingsvisie, omgevingsplan of waterschapsverordening, mits Rijk en provincie motiveert dat het een Rijks- en provinciaal belang betreft;

Bron: Ambient en Kolibri, 2019, Advies aanpak knelpunten klimaatadaptief bouwen

Bijlage 5

Opstellen van een advies over de agenda van project- of gebiedsontwikkeling zoals de verduurzaming van na-oorlogse wijken of de gehele herinrichting van een wijk.

De **'agenda'** kan bestaan uit een serie initiatieven en maatregelen die opeenvolgend kunnen worden uitgewerkt:

1. (Referentiekwaliteit)Uitwerken bouwsteen / handreiking klimaatbestendig bouwen met concrete voorbeelden van lokale regelgeving en aanbestedingseisen. De bouwsteen / handreiking richt zich op de zeven thema's of een wijkspecifieke selectie daarvan.
2. Organiseren kennisdelen, zoals cursussen, webinars, bijeenkomsten
3. Lokaal en/of Regionaal bestuursakkoord met afspraken over klimaatbestendig bouwen. Sluit aan bij nieuwe en bestaande (landelijke of provinciale) bestuursovereenkomsten. De afspraken hebben betrekking op de zeven thema's of een selectie.
4. (prestatienormen, ontwerpeisen) Uitwerken normen en praktijkrichtlijnen voor gebiedsgericht, klimaatbestendig bouwen.
5. (gebiedsvisie, plan) Verkennen of aanvullende voorschriften voor toekomstbestendige leefomgeving (stad, wijk, bouw en OR).
6. Verkennen of aanvullende voorschriften die noodzakelijk zijn voor gevolgbeperking van bijvoorbeeld wateroverlast en hittestress. Het gaat hier specifiek om aspecten die te maken hebben met gezondheid en veiligheid in de openbare ruimte;
7. Bij de uitwerking en vaststelling van de (nieuwe) provinciale omgevingsverordeningen kunnen – als daar lokaal of regionaal behoefte aan is – instructieregels worden opgenomen voor toekomstbestendige leefomgeving (TBL) of klimaatbestendig bouwen. Dat geldt met name voor de thema's regionale wateroverlast, droogte en gevolgbeperking van overstromingen.

Bron: Ambient en Kolibri, 2019, Advies aanpak knelpunten klimaatadaptief bouwen